

De tweede jeugd van de Dommel

Deel 4: Industrie op de oevers

Rob van Brunschot EIB

Ooit trok de Dommel met haar natuurlijke oevers een groen lint door de stad. Maar vanaf ongeveer 1800 is dat drastisch veranderd. De rivier werd meer en meer het riool van de stad, gebruikt en verontreinigd door de lokale industrie. In de 20ste eeuw verdwenen deze bronnen van vervuiling. En in de 21ste eeuw wordt gewerkt aan de vergroening van de rivier en haar oevers. Zo krijgt de Dommel een 'tweede jeugd'. Vandaag het vierde deel: Industrie op de oevers.

EINDHOVEN – Aan de andere kant van de Dommel (de Bleekstraat) staan de gebouwen van het voormalige textielbedrijf Schellens. Leo Schellens begon hier in 1902 een trijpfabriek. Eerder stond op deze plek onder meer een linnenblekerij, vandaar de naam 'Bleekstraat'. De Schellensfabriek is tot 2009 in bedrijf geweest. Het was toen als enige van de traditionele Eindhovense textielindustrie overgebleven. Nu worden er al jaren plannen gemaakt voor herontwikkeling van het fabriekscomplex. Gelukkig zorgt de Stadsbrouwerij voor sfeer door het grote buitenteras met uitzicht op de Dommel.

Vestdijk en Kanaalstraat

Ook op deze plek bevond zich ooit een grote leerlooierij. Het bedrijf van Verhagen stond tussen 1880 en 1941 direct aan het water en heeft in die zes-

tig jaar voor heel wat verontreiniging gezorgd. Nu heeft de linkeroever hier een mooie begroeiing van moerasplanten gekregen. Wat verderop is een houten vlonder gemaakt. Maar het vergroeningsproject is nog niet klaar. Bij hevi-

'DE FABRIEK KLEURDE HET SPOELWATER IN ALLE KLEUREN'

ge regenbuien stroomt er nog steeds rioolwater in de Dommel. De aanleg van een dubbel rioolsysteem ('vuil' water gescheiden van hemelwater) moet hier een einde aan gaan maken.

Vóór de brug in de Kanaalstraat was op de linkeroever de grootste sigarenfabriek van Eindhoven gevestigd. De firma Mignot & De Block fabriceer-

De trijpfabriek van Schellens&Marto, gezien vanaf de oever aan de Nachtegaallaan in 1916. FOTO: Eindhoven in Beeld / Frans van Beers.

de hier vanaf 1858 gedurende meer dan honderd jaar sigaren en meer dan vijftig jaar ook sigaretten. Nog niet zolang geleden, in 1981, werd de productie beëindigd en de fabriek gesloopt. Daarmee verdween een van de laatste bedrijven die zo lang medeveroorzaker was van de verontreiniging

van het Dommelwater.

Na de Kanaalstraat

Voorbij de vroegere kapel van het Augustinianum stroomt de Dommel nu door een natuurlijke omgeving met veel bomen. Maar tussen 1889 en 1945 was op deze linkeroever de trijpfabriek van vader en zoon

Schellens in bedrijf. "Achter de fabriek kleurde het spoelwater de Dommel in alle kleuren." Pas na de sloop van de fabriek in 1972 kwam hier ruimte voor de natuur. Het huidige nieuwbouwwijkje is op voldoende afstand van de rivier gebouwd, zodat het groene karakter van de oevers behouden blijft.

Even verderop lag tussen 1899 en 1969 de achterzijde van zeepziederij 'De Lelie' aan de Dommel. Het bedrijf was in 1847 opgericht door de heer Redelé. Voor de fabricage van toiletzeep en 'blauwsel' was veel water nodig, dat na gebruik ongezuiverd werd teruggeleid naar de rivier.

De tweede jeugd van de Dommel

Deel 2: Op weg naar het centrum

Rob van Brunschot EIB

Ooit trok de Dommel met haar natuurlijke oevers een groen lint door de stad. Maar vanaf ongeveer 1800 is dat drastisch veranderd. De rivier werd meer en meer het riool van de stad, gebruikt en verontreinigd door de lokale industrie. In de 20ste eeuw verdwenen deze bronnen van vervuiling. En in de 21ste eeuw wordt gewerkt aan de vergroening van de rivier en haar oevers. Zo krijgt de Dommel een 'tweede jeugd'. Vandaag het tweede deel: Op weg naar het centrum.

EINHOVEN – Na de onderdoorgang onder de Boutenslaan volgt de samenvloeiing met de Tongelreep. Een bijzondere plek: een laaggelegen natuurgebied, geen park dat netjes aangelegd is. Hier kunnen Dommel en Tongelreep het teveel aan water tijdelijk kwijt. Het is een gebied met drassige grond, omgevallen bomen en een wirwar aan plantengroei. Even verderop, achter het Van Maerlantyceum, is de rivier ook gaan meanderen met behulp van de mensenhand.

Exotische bomen

Na de brug tussen de Edenstraat en de Doctor Schaepmanlaan stroomt de Dommel door een prachtig park met hoge oude bomen. Het eerste deel is vernoemd naar de twee joodse jongens Lex en Edo Hornemann, het tweede naar Anne Frank. Hier worden alle

"304 joodse mannen, vrouwen en kinderen" herdacht die zijn vervolgd en omgebracht tijdens de Tweede Wereldoorlog. De fraaie paden en de exotische bomen maken dit park tot een van de mooiste 'Dommel-plekken' in de stad.

DOMMELWATER WAS NODIG ALS KRACHTBRON VOOR MACHINES

Even verder begint het deel van de Dommel waar ooit veel industriële bedrijvigheid bestond. Op het vroegere landgoed 'Het Paradijs' begon de fabrikant Smits rond 1800 de eerste Eindhovense textielfabriek. Het Dommelwater was nodig als krachtbron voor de machines en ook als spoelwater. Later kwam er meer industrie o.a. de eerste kolen-

De achterzijde van de melkfabriek Sint Joseph en verderop de stuw bij de Walbrug in 1936. FOTO: Eindhoven in Beeld.

gasfabriek van Eindhoven. En er vestigde zich een zuivelfabriek: de melkinrichting Sint Joseph. Aan de achterzijde van de fabriek stroomde een lange sliert melkwater de rivier in als de machines en de melkbussen schoongespoeld werden. Deze industriële activiteiten hadden grote ver-

vuiling tot gevolg: rokende schoorstenen en verontreinigd afvalwater. De textielfabriek vertrok in 1924 naar Geldrop. De zuivelinrichting stopte haar werkzaamheden pas na de Tweede Wereldoorlog. Onder de Walbrug bevindt zich een stuw. Als een van de eerste activiteiten ter vergroening van

de Dommel werd deze buiten gebruik gesteld en vervangen door een vispassage (2002), vissen kunnen zo ongehinderd passeren. Pal na de Walbrug verdeelde het Dommelwater zich tot 1955 over de Dommel en de Stadsgracht. Die boog vanaf de brug gezien enigszins linksaf en stroomde ver-

der via een route die nu de straatnaam 'Oude Stadsgracht' draagt. Even voor de Kanaalstraat kwamen de twee stromen weer bij elkaar. Het zo gevormde eiland was het 'afvoerputje' van de stad. In 1955 werd de Stadsgracht gedempt als onderdeel van hoognodige sanering van dit gebied.

De tweede jeugd van de Dommel

Deel 1: De Aankomst

Rob van Brunschot EïB

Ooit trok de Dommel met haar natuurlijke oevers een groen lint door de stad. Maar vanaf ongeveer 1800 is dat drastisch veranderd. De rivier werd meer en meer een riool en het Dommelwater werd op allerlei manieren gebruikt en verontreinigd door de lokale industrie. In de 20ste eeuw verdwenen deze bronnen van vervuiling. En in de 21ste eeuw wordt gewerkt aan de vergroening van de rivier en haar oevers. Zo krijgt de Dommel een 'tweede jeugd'. In deze serie artikelen wordt die verandering beschreven. Vandaag het eerste deel: De aankomst.

EINDHOVEN – Vanaf rond 1800 ontstonden er belangrijke industriële activiteiten in Eindhoven. Gedurende een periode van meer dan 150 jaar waren er heel wat fabrieken aan de Dommel gevestigd. Daarover later meer. Rond 1950 waren de meeste ervan verdwenen en daarmee ook de vele lokale industriële vervuilingsbronnen. Daarna, rond 1960, werd ook de vervuiling 'van buiten' aangepakt.

De Klotputten

Aan de zuidrand van de stad werd de rivier verbreed en verdiept. Zo ontstond een bezinkingsbassin (de Klotputten), waar de vervuiling die de Dommel vanuit vooral België meebracht naar de bodem kon zakken. Het vervuilde slib op de bodem moet wel regelma-

tig weggebaggerd worden. Dat gebeurde onlangs nog, in 2021. Zo stroomt er schoner Dommelwater door de stad. Na het bezinkingsbassin stroomt de Dommel door een

AAN DE ZUIDRAND VAN DE STAD WERD DE RIVIER VERBREED

omgeving die vroeger voor de landbouw gebruikt werd maar geleidelijk veranderd is in een natuurlijk beekdallandschap. Eeuwenlang hebben de laagstgelegen delen van Eindhoven regelmatig last gehad van overstromingen. Bij langdurige regenval perste de Dommel heel veel water door haar nauwe bedding in het centrum van de stad. De aan-

De Gennep Molen gebruikt al eeuwenlang het Dommelwater. FOTO: Hetty de Groot/Eindhoven in Beeld.

leg van het Afwateringskanaal (rond 1935) heeft dit probleem voor een groot deel opgelost. In de Dommel ten zuiden van de wijk Hanevoet ligt een stuw die er sindsdien voor zorgt dat een groot deel (soms wel 70% tot 90%) van het Dommelwater naar het Afwateringskanaal geleid wordt.

De Dommel stroomt dus in afgeslankte vorm verder naar een gebied waar enkele grote meanders aangebracht zijn: de bedding is zo veel langer geworden. Op de vlakgemaakte oevers zijn allerlei planten gaan groeien. Het is een van de plekken waar we de resultaten zien van de vele werkzaamhe-

den die de Dommel de afgelopen 20 jaar een natuurlijker aanzien gegeven hebben. De oudste vorm van 'industriële' gebruik van het Dommelwater is te zien bij de Gennep Molen. Deze watermolen (eerste vermelding in 1249) kent een roerige geschiedenis. Het meest recente stukje daarvan

heeft veel Eindhovenaren verbaasd. De rechter heeft de gemeente onlangs verplicht een huurder te laten terugkomen in de molen ondanks het feit dat deze de molen niet liet malen, maar af en toe liet draaien. Vrijwilligers die dat tussentijds wel deden hebben de molen moeten verlaten.